

Pospíšil, Ivo

Ruská literatura a my

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. X, Řada literárněvědné slavistiky. 2001, vol. 50, iss. X4, pp. 122-124

ISBN 80-210-2552-2

ISSN 1212-1509

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/103111>

Access Date: 24. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Intelektuální autobiografie *Osvojení si skutečnosti* Milana Gjurčinova je jediná práce podobného žánru a obsahu v makedonské literatuře. Je nabitá fakty, informacemi, názory a protichůdnými stanovisky, takže může být cenným pramenem k celistvému poznání makedonského a jugoslávského literárního, obecně kulturního i politického vývoje v druhé polovině 20. století.

Ivan Dorovský

RUSKÁ LITERATURA A MY

Jiří Honzík: Dvě století ruské literatury. TORST, Praha 2000.

Parafrázi spisu brněnského rusisty Josefa Jiráska, v Praze většinou opovrhovaného jako amatéra a naivistu, ale námi Brňany v bezčasí 70. let vášnivě čteného jako nepominutelný materiál k dějinám Ruska, rusko-českých vztahů a ruské literatury, jsem použil ze dvou důvodů: jednak je Jiří Honzík charakterem své rusistické tvorby (je však i působivým básníkem,) také velmi čtivý, samozřejmě stylisticky elegantnější a myšlenkově hlubší Josefa Jiráska, jednak je jeho kniha souborem esejů, doslovů a invenčních pojednání, která pronikají k jádru artefaktu, ale současně extenzivně pokrývají opravdu ona proklamovaná dvě klíčová století vývoje ruské literatury. V jednom se ruská literatura dostává na světový vrchol, v druhém hledá, řečeno se Zdeňkem Mathauserem, svou metahabilitní fázi, tedy nová spojení se světem, novou poetiku, bere na sebe, jak je ostatně zvyklá, nové transcendence, často ztroskotává, ale trvá ve svých různých vrstvách a polohách jako těžce zraněný člověk v takřka prohraném, tragickém boji, jednak je to ruská literatura viděná českýma očima, tedy českou kulturní zkušeností, nikoli nasugerovaným prizmatem ruské kritiky.

Autor (nar. 1924) byl vězněn za nacistické okupace, pak studoval na Karlově univerzitě literární historii a byl mimo jiné žákem Bohumila Mathesia, pak působil dlouhou dobu na rusistických katedrách, když nepočítáme úvazek v kulturní redakci Rudého práva v letech 1962-1964. V době normalizace musel z fakulty odejít a živil se jako překladatel a literární historik na volné noze. To bylo tehdy možné jen v Praze, kde byla v podstatě všechna nakladatelství: J. Honzík psal doslovy, editoval, uspořádával, stal se spoluautorem dosud nepřekonané Ruské klasické literatury (spolu s R. Parolkem, 1977), i když mu bylo ubližováno a o své místo na slunci musel bojovat za pomoci přátel s mocnými ideology. Pamatuji se na jeho snad poslední vystoupení před odchodem z fakulty, kdy se zúčastnil brněnské konference o Někrasovovi (1971), organizované místními rusisty v čele s Jaroslavem Burianem, spolu s Růženou Grebeníčkovou a Vladimírem Svatoněm. Kromě medailonů, doslovů a knih je tu jedna nevydaná (Deset portrétů ruských spisovatelů 20. století, 1969) z důvodů ideologických, druhá nevydaná z důvodů ekonomických (O ruské poezii) na počátku 90. let. Honzíkův návrat na fakultu se již neuskutečnil, i když tam byl v roce 1990 jmenován docentem. Jiří Honzík byl a je součástí pražské (mathesiovské) linie české rusistiky, která byla založena na zkoumání společenských souvislostí literatury; jinde se orientovali spíše na vnitřně literární kategorie, na žánry, směry a komparatistiku; do stejné sféry později spěje i patrně nejvýraznější představitel novodobé pražské rusistiky Miroslav Drozda ve svých naratologických studiích vydaných souborně roku 1990.

Svazek, který je doplněn jmenným rejstříkem, ediční poznámkou o předchozích vydáních publikovaných esejů a výběrovou, i když jinak rozsáhlou Honzíkovou bibliografií, obsahuje v podstatě chronologicky, tedy literárněhistoricky uspořádaná pojednání, počínaje Puškinem (Slunce ruské literatury), Lermontovem (Démon), Gogolem (Večery na samotě) a konče Pasternakem (Hudba pod ledem), Achmatovovou (Ruská Sapfó), Cvetajevovou (Emigrantka z Nesmrtnosti) a Solženicynem (Letopis bolesti a hněvu).

Honzíkovou parketou je především poezie, jeho silnou stránkou rychlý ponor k podstatě artefaktu, jeho mimořádnou empatickou schopností jednou dvěma větami vystihnout podstatu problému. Svůj postoj Čecha k ruské literatuře charakterizuje na příkladu svého rusistického učitele takto: „Koneckonců i síla a přitažlivost Bohumila Mathesia spočívaly do značné míry právě v tom, že

své výklady ruské literatury předrevolučního i porevolučního období dovedl rozehrávat jako pou-
 tavou interakci mezi ruskou a českou zkušeností, že je – ač sám překladatel ‚formalisty‘ Šklovské-
 ho – pojmá jako zasvěcené zprostředkování estetické informace o ruské zkušenosti českému čte-
 náři. Slovo *ruská duše* přitom, nemýlím-li se, nikdy ani nepadlo. Avšak základní cíl všech jeho
 formových i psychologických, sociálněhistorických i literárněhistorických analýz a paralel byl
 vlastně jediný: lidem jiného citového a myšlenkového skladu maximálně zpřístupnit rozlehlý
 a v lecčems i odlehlý sad zvaný ruská literatura.“ (s. 18-19). Sám Honzík to umí neméně: třeba ona
 pasáž ve stati o Puškinovi, kde píše o instanci lidu, která se obvykle spatřuje v lidech odtržených
 od lidového podloží, jako jsou Aleko, Oněgin nebo na konci i Boris Godunov: „Avšak: je náhoda,
 že žádné z Puškinových děl není tak dokonale ‚prosto lidu‘, tak zcela bez sebemenšího závanu
 lidového tepla jako právě přízračný příběh ‚karbanického Napoleona‘, bezohledného ziskuchtivce
 a hrabivce už makléřsky kapitalistického střihu Heřmana v Pikové dámě? Či přepsal se snad Puš-
 kin, když z známého poetického líčení Taťany, jak čekala v sadu na Oněginovo rozhodné slovo
 a z dálky zazníval zpěv děvčat sbírajících jahody, mimo jiné vyzoumíváme, že mladé nevolnice
 zpívaly sice hezky a rády, ale také proto, že jim to nafídila paní, aby měla jistotu, že nesnědí
 mnoho jahod? Právě tento nenápadný pasus ze čtvrtého zpěvu Oněgina – spíš hodně nadsazená,
 lehce zlomyslná glosa než opravdu kritický šleh, či dokonce zásadní obžaloba – napovídá, jak
 jemnými a přitom účinnými prostředky uměl Puškin pracovat...“ (s. 27). Tento zase Honzíkuv
 pasus ukazuje, jak jemnými prostředky dokázal pracovat on sám: je mistrem detailu a invenční-
 ho postřehu. V podstatě má pravdu Milan Jungmann, když ve velmi zdařilé předmluvě píše
 o Honzíkovi jako o literárním historikovi se smyslem pro jinakost a podivnost. Jinak ovšem
 v téže předmluvě s překvapením čtu, že si její autor stěžuje (když předtím píše o literatuře za
 totality) na malou váhu a sílu literatury v naší dnešní společnosti („Člověk s talentem, ‚s hlasem‘
 byl umlčován a usmýkáván, byl smrtelně nebezpečný politální moci. Umělcovo slovo bojovalo za
 větší svobodu – a hle, když se v ní ocitlo, zjišťuje, že ho předběhlo a svým způsobem utlačilo slo-
 vo jiné, slovo politika, ekonoma, bankéře, makléře a baviče, že zaznívá pojednou v malém prostó-
 ru s omezeným počtem naslouchajících“, s. 12); myslel jsem si, že právě o to se autor snažil, totiž
 o to, aby postavení literatury v parlamentní demokracii s tržním hospodářstvím bylo takřkajíc
 normální, nikoli výjimečné. A z tohoto pohledu znějí věty o tom, že by spisovatel měl být i nadále
 jakousi pojistkou fungování svobody, poněkud naivně: vždy jsem se domníval, že by to měli být
 demokraticky zvolení politici; to už jaksí vyplývá z dělby práce ve společnosti, pokud je svobodná
 a funguje normálně.

Honzík pojednává o velkých zjevech ruské literatury a jeho pojetí je vždy původní, skoro vždy
 dokáže vyhmátnout zasutý detail, který umělecké dílo nastaví jinak, z jiného zorného úhlu: takto
 vidí i Nikolaje Někrasova i Ivana Turgeněva, Fjodora Dostojevského, Lva Tolstého, Ivana Gonča-
 rova, Antona Čechova, Andreje Platonova, Vladimira Majakovského, Sergeje Jesenina, Andreje
 Bělého, Alexandra Bloka, ale také tvůrce čtenářsky u nás známé podstatně méně, třeba Sergeje
 Aksakova, Vladimira Odojevského, Fjodora Ľutčeva, Gleba Uspenského, Nikolaje Kljujeva.

Na druhé straně toto ponoření, tato portrétnost a invenční esejističnost znamená někdy jistou
 izolovanost objektu od jeho již známého kontextu, například od návaznosti na již dosažené pozná-
 ní, na širší srovnávací horizont, na teoretičtější „osmyslení“ látky, i když řada těchto věcí je v tex-
 tech skryta, je tu vyjádřena implicitně. A snad tu i trochu postrádám silnější konfrontační přítom-
 nost české rusistiky jako takové, totiž toho, že Honzík tvořil v jistých i českých souvislostech.

Honzíkovy práce vytvářejí jakousi, snad ani nechtěnou vývojovou síť ruské literatury dvou
 století a současně ukazují na badatelovy preference a na jeho pojetí tohoto vývoje. Existují ovšem
 v ruské literatuře i jiné linie, které tu jsou představeny slaběji: mám na mysli linii novoromantic-
 kou (A. Grin, K. Paustovskij), dekadentní (D. Merežkovskij, A. Arcybašev), naturalisticko-ex-
 pressionistickou (L. Andrejev, Vsevolod Ivanov, M. Šolochov), sociálně psychologickou (M. Gor-
 kij) či groteskně absurdní (D. Charns) nebo z poslední doby postmoderní.

Honzíkovu knihu vltám jako svého druhu milník, jako zevrubný a důkladný, současně vědecký
 i esejistický průřez ruskou literaturou, která si hledá u nás znovu své místo - po letech všelikých
 peripetií a deformací. Kniha je dokladem, že toto střízlivé pojetí ruské literatury nebylo tu nikdy
 cizí, že tu bylo vždy doma, že právě na toto pojetí, které představuje jak Jiří Honzík, tak jeho učí-

tel Bohumil Mathesius, můžeme v lecčems znovu navazovat - u vědomí změn, nového literárního vývoje, jiných univerzitních a regionálních tradic i jiného postavení literatury ve společnosti.

Ivo Pospíšil

UŽ TŘETÍ SLOVAKISTICKÝ POČIN

Česko-slovenská vzájemnost a nezájemnost (editoři I. Pospíšil a M. Zelenka), Ústav slavistiky FF MU, Brno 2000, 150 s.

Ústav slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně už zhruba pět let prakticky naplňuje svůj prozíravý záměr, který povstal hned při jeho formování: stát se úplným slavistickým pracovištěm, které by obsáhlo šíři i hloubku různorodosti slavistických jazykových a literárněvědných problémů. Nejmladším samostatným oborem se v roce 1977 stala slovakistika, již mnozí zpočátku nebrali vážně, ale která si – již v rámci slavistiky – získala své pevné a nezaměnitelné místo.

Brněnský seminář slovakistiky navázal na tradici před a po druhé světové válce a za podpory odborníků ze Slovenska (mj. prof. J. Dolník, dr. A. Zelenková, dr. M. Nábělková) i domácích (doc. J. Bartáková, doc. V. Válek) a slovenských univerzit (zejména bratislavské, nitranské a prešovské) modeluje svoji specifickou tvář. Samozřejmě, že se od počátku potýkal a potýká s mnoha problémy obecnými (jako ostatní obory – zejména finančními), ale rovněž dalšími: dodnes např. chybějí pravidelné kontakty se slovenskými kulturními institucemi, při formování vědeckopedagogické základny bylo třeba zajistit externí vyučující a postarat se o učební texty... Učebnic a skript (specifických pro potřeby zahraniční slovakistiky) se nedostává stále. Ústav se proto snaží zajistit si je také z vlastních zdrojů. Jedním z nich jsou každoročně pořádané slovakistické konference, na nichž pozvaní hosté mapují klíčové problémy slovakistiky – a české slovakistiky zvláště – a rovněž otázky česko-slovenských vztahů.

Výsledkem každé konference je svazek textů, který slouží jako učební text a zároveň vítaná pomůcka pro slovakisty v českých zemích i na Slovensku. Takto vznikly dva svazky: *Brněnská slovakistika a česko-slovenské vztahy* (ed. I. Pospíšil, 1998) a *Slovakistika v české slavistice* (ed. I. Pospíšil a M. Zelenka, 1999). A v závěru uplynulého tisíciletí k nim přibyl třetí – *Česko-slovenská vzájemnost a nezájemnost*. Vyšel ve spolupráci s Literárněvědným oddělením Slovanského ústavu AV ČR v Praze a Literárněvědné společnosti při AV ČR.

Nejnovější svazek, byť není nijak vnitřně členěn, mapuje hned několik okruhů problémů. Klíčovým celkem jsou úvodní texty spojené se jménem slavisty světového jména, pražského profesora **Slavomíra Wollmana** a jeho půlstoletým vědeckopedagogickým působením. Wollmanova studie *Vzájemnost a nezájemnost jako předmět jazykové literárního bádání* se snaží postihnout postupnou jazykovou, kulturní a později státoprávní diferenciaci slovenských fenoménů z původně čechoslovakistického nazírání, na pozadí mnoha českých a slovenských mýtů a iluzí v obdobích společného historického vývoje obou našich národů. Další Wollmanův text *Padesát let v Slavii* se dotýká jeho působení v periodiku nesoucím titul „SLAVIA – časopis pro slovanskou filologii“, které v současné době vychází péčí Slovanského ústavu v Praze v nakladatelství Euroslavica a jehož je Wollman dlouholetým vedoucím redaktorem. Připomíná pohnutý vývoj periodika, reflexi různých slavistických oborů, kongresů a specializovaných sympozií v něm a zároveň místo slovakistiky na jeho stránkách. Tomuto časopisu se ve studii *Slavia v dějinách české a slovenské meziválečné slavistiky* věnuje rovněž **Miloš Zelenka**, jeden z jeho současných výkonných redaktorů. Akcentuje zejména klíčovou roli Slovince Matyáše Murka (v meziválečném období profesora Univerzity Karlovy), věnuje se počínům první badatelské generace při zakládání a rozvoji Slavia a vývoji periodika v době působení generace druhé (s vůdčí osobností Franka Wollmana) a třetí, do jejíhož čela se dostal Karel Krejčí, a zaznamenává úlohu slovenské slavistiky od samého počát-